

Az irodalom (h)arcai

Ne áltassuk magunkat: az irodalom – beleértve az irodalomkritikát és az irodalomtörténetet – nem a béke szigete. Hogy mégis az, legfeljebb széplelkek gondolhatják, egészen addig, amíg meg nem támadtatnak, apolitizmusuk, „narcizmusuk” miatt (ahogy ez néhány évtizeddel ezelőtt történt). Az irodalom, akarja, nem akarja, a társadalom valamiféle tartozéka, következésképpen a politika is próbálja kisajátítani, aminek számtalan megnyilvánulását láthatjuk.

Az irodalomnak egyaránt vannak arcai és harcai. Arcok nélkül nincs értelmes művészet, irodalom. A harcok pedig hol belsőek, hol külsőek – vagy inkább a belső és külső harcok egyidejűeknek mondhatók. A legrosszabb nyilván az, amikor az irodalmi harcokba a politika közvetlenül beavatkozik, és meg akarja mondani, ki a jó író, ki a rossz, kinek a könyvei kiadásához, terjesztéséhez, tanításához szabad (kell) pénzt, paripát rendelni, kit kellene a pult alá száműzni, netán a könyvtárakból is eltávolítani. Ezeket a példákat, korokat ugyancsak jól ismerjük.

Pomogáts Béla felvezető tanulmánya azokról az újabb- és legújabb kori törekvésekről beszél, amelyek megpróbálják felülírni a múlt század hetvenes éveire kialakult magyar irodalomtörténeti konszenzust, „igazságot” akarván szolgáltatni a kánonon kívül maradt, jobboldalinak mondott íróknak. Itt az a fő baj, hogy egyes (olykor a teljes ismeretlenségből előbukkant) úgymond szakértők nem az esztétikai minőséggel, hanem az „oldallal”, mármint a politikailag meghatározott állásfoglalással érvelnek, és hogy helyet csináljanak az „újaknak” (az újra felfedezendőknél), a „régiek” közül szorítanának ki hagyományos vagy modern klasszikusokat.

Az irodalomnak, az egymást követő író és olvasó (befogadó) nemzedékeknek a belső (ön)mozgását természetesen tudomásul kell venni. Változik a világ, változik az ízlés, gyorsulnak a folyamatok, és aki tegnap, tegnapelőtt még népszerű, nagyon olvasott volt, mára túl lassúnak, unalmasnak tűnhet (amíg újra föl nem fedezzük bennük a mélységet). Ezt a folyamatot lehet rosszállni, ám inkább elemezni érdemes. Az én olvasatomban Pomogáts Béla nem erről a változásról beszél. Hanem a világnézeti alapozású – nevezzük nevén: politikai elfogultságú – kirekesztésekről. Ami persze nem csupán az egyik oldalt jellemzi. A régebbiekről, a második világháború utáni, „népidemokratikus” vagy szocialista jelzővel elláthatókról most nem beszélve (Szabó Dezső, Németh László – elégedjünk meg e két névvel), továbbra is meg kellett küzdeni Babitsért, Szabó Lőrincért. És amikor ezen a fázison túljutott az irodalompolitika, az irodalomtörténet, előjöttek az új vitatémák. Amelyeknek egyik, már-már hihetetlen megnyilvánulása volt, hogy Illyés Gyulát, sőt az *Egy mondat a zsarnokságról* című korszakos verset is akadt, aki megkérdőjelezze.

A legeslegújabb polémiák tárgyai, azaz alanyai közül itt elsőként Nyirő Józsefet említeném. Azt a Nyirőt, akit az egyik tábor már Tamási Áron elé helyez-

né, a másik – a szerencsétlen újratemetési kísérlet, a hamvak bőröndös Erdélybe utaztatását követően – fasisztaként megbélyegezve végleg kiiktatná a magyar irodalomból, nem véve tudomást az írói életmű első, jelentős szakaszáról, a székely népéletből és (részben kétségtelenül misztikus) hagyományokból táplálkozó kitűnő novelláiról, pályakezdő regényekről. Ugyanakkor szinte nevetséges, hogy az új (rég?) Nyíró-hívók az erdélyi magyar irodalom olyan személyiségeit nem próbálják „ébreszteni”, mint Kuncz Aladár, Áprily Lajos, Kós Károly, Karácsony Benő – vagy akár Ligeti Ernő (aki ugye megírta a *Súly alatt a pálma* című irodalomtörténeti visszaemlékezést a két háború közti romániai történésekre).

De léteznek egy másfajta – alighanem nemzedékinek mondható – jelenkori irodalmi-irodalomtörténeti igazságtalanság is. A pár évtizede vagy csak pár éve elhunytak méltatlan elfeledése, kihagyása az újsütetű kánonokból. Pomogáts Béla Déry Tibort, Tersánszkyt, Nagy Lajost említi – teljes joggal –, én ide sorolom Nagy Lászlót is. És ami még meglepőbb, hogy a 20. századi magyar próza egyik legnagyobbja, akin a mai középnemzedék legjobbjai nőttek fel, Mészöly Miklós is mintha „kimenne a divatból” – és ezt épp a jó utódok tették szóvá a *Privát Mészöly* címmel vetített, méltányos, Mészöly írói alakjához, művéhez méltó dokumentumfilmben.

Azt gondolom, korántsem csak erdélyi panaszként szólhatok két, már eltávozott költőbarátomról, nemzedéktársamról: Szilágyi Domokosról és Lászlóffy Aladárról. Ők is hovatovább „felejtve vannak”. Amibe belejátszhat mindenféle előkerült szomorú papír (jelentés); ezeket helyükön kell értelmezni – a költészeti értéket nem semmisíthetik meg. Tudom persze, hogy a magyar társadalom (az erdélyi magyar is) még nem tudta feldolgozni a múlt dokumentumait, szomorú vagy éppenséggel szegényteljes oldalát, ám ahogy Tar Sándor novelláit nem lehet leírni, ahogy a *Mephisto* örökre a magyar filmművészet dicsősége marad, a *Búcsú a trópusoktól*, az 1969-es Szilágyi-verskötet vagy Lászlóffytól a *Helsinki 1975* igaz költészeti érték, nem akármilyen esztétikumba nőtt korodokumentum.

Akik ezeket a műveket kitagadják, magukat szegényítik, minket próbálnak megfosztani kincsektől.

L Á N G G U S Z T Á V

Irodalmi értékrend

Az irodalmi értékrend ma divatos neve **kánon**. Ez mindig is létezett, csak a kánonalkotó irodalmárok úgy voltak vele, mint Jourdain úr a prózával; művelték ugyan, de nem tudták, mit cselekszenek. Amikor Rimay János azt írta Balassi Bálintról, hogy úgy járt „minden magyar elméjek előtt”, akár „az sas az apró madarak előtt”, lényegében a Balassi-kánon megalapítására tesz kísérletet.

Kérdés persze, melyet ma már aligha tudunk eldönteni, hogy valamennyi kortársa egyetértett-e ezzel az értékítélettel. És ez valamennyi, Rimay után